

ANMELDELSER

Erik Ellegaard Frederiksen
Bogens Funktion og Æstetik
Christian Ejlers' Forlag

Der gaar lang tid mellem udgivelsen af egentlige lærebøger om den kunsthåndværk til tilrettelægge bøger.

Det kan skyldes, at der ikke er tilstrækkeligt stort købende publikum til bøger af den slags. Det kan ogsaa skyldes at der ikke er kompetente forfattere til at skrive dem.

Det giver bl.a. den vanskelighed, at det ikke umiddelbart lader sig gøre at sammenligne de tilgængelige bøger af slagsen. Det grundlag, især af teknisk art, som de skrives paa, forandrer sig gennemgribende i løbet af kort tid. Selvom en ændret teknik ikke nødvendigvis behøver at paavirke bogens funktioner som brugsgenstand, medfører ændringerne almindeligvis, at ogsaa det formgivningsmæssige indhold revideres kraftigt. Bogens udformning er paavirkelig af modens bevægelser.

Saa meget mere vanskeligt og ansvarfuldt er det at skrive en lærebog om emnet. I lærebogen skulle man helst naa om bag ved modens forøgængeligheder, for at kunne kortlægge baade de sande funktioner og virkefelterne for den kunstneriske indsats.

Der er ganske faa fagfolk i Danmark, der ville være istand til at samle traadene i bogtilrettelægge-

rens mangesidige arbejde og fremstille det detaljerede samspil af overvejelser og krav, af funktion og vision, af næsten utallige følsomme virkemidler, som er bogtilrettelæggers produkt. Erik Ellegaard Frederiksen er ganske givet en af de bogtilrettelæggere i Danmark, der gennem en lang og produktiv karriere har haft rigest mulighed for at gennemprøve næsten enhver tænkelig løsning. Samtidig er Ellegaard Frederiksen kendt som en tilbagevendende kommentator baade i faglige og almene anliggender, og dette sammen med hans mangeaarige virke som underviser paa Den Grafiske Højskoles kursus for tilrettelæggere, skulle give ham alle forudsætninger for at kunne formidle sit fag, oplagt ogsaa i bogform.

Det er over 25 aar siden Ellegaard Frederiksens *Bogens Æstetik og Funktion, Vejledning i bogtilrettelægning*, udkom i sin første udgave.

Den 2. reviderede udgave fortæller ved første blik, hvor meget der er sket i perioden siden førsteudgaven. Ikke mindst i udstyr adskiller de to bøger sig fra hinanden. Den ny udgave giver, meget gennem sin form, indtryk af at være mere populært lagt an. Hvor førsteudgaven syntes at henvende sig til stræbsomme folk af faget, typografer der ønskede at dygtiggøre sig, saa opleves 2. udg. møntet paa et lidt mere blandet publikum af kultiverede forlagsredaktører, som værdsætter et dannet bon-

mot, af forfattere og til en vis grad udøvende grafikere.

Ligesom førsteudgaven følger den ny udgave i store træk en logisk konsekvens fra manuskriptets udformning til tilrettelæggerens sidste indsats i forbindelse med indbindingen. I løbet af bogens 116 sider naar forfatteren da ogsaa igennem næsten enhver relevant problemstilling, belyst ved en strøm af eksempler og beskrevet i et letforstaaeligt, lidt springende sprog.

Placeringen af et Beatrice Wardecitat (Typography is the intelligent use of type) i rubrikskriftgrad overfor forordet anslaa straks den gennemgaaende tone af behagelig dantheth.

Bogens første del beskæftiger sig med produktionens forberedelse, samarbejdet mellem forfatter, redaktør og tilrettelægger, herunder et lille afsnit om bøger paa skrivema-skine.

Det er oplagt hensigtsmæssigt, og fra forlags- og tilrettelæggersyns-punkt sympatisk, at Ellegaard Frederiksen her lægger op til at der stilles større krav til forfatteren ved manuskriptets udarbejdelse. Forfatteren skal lære at tænke i mediet, som det hedder paa nutidsdansk.

Erik Ellegaard Frederiksen rede-gør bredt for de tre parters indledende opgaver, markering af rubrikker, konsekvensrettelse, klargøring af billedmaterialet. Det undrer lidt at man her, under et generel præget afsnit, grundigt behandler beskæring og

beregning af billedstørrelser, og ikke i sammenhæng med den egentlige tekst om illustrerede bøger.

Afsnittet 'Bogens helhed' handler om tilrettelæggerens maalsætning: at kalde forfatterens hensigt og budskab klarest muligt frem, og klarest muligt at henvende sig til den rigtige læsergruppe.

Tilrettelæggeren har nu gennemgaaet manuskript og billedmateriale, og Ellegaard Frederiksen skriver videre: 'Nu begynder der at opstaa et billede af, hvordan den færdige bog skal se ud . . . Den erfarne tager bøger ned fra sin reol. Overvejer format og skønner om tykkelsen . . .' Hvad gør den mindre erfarne, der maa nøjes med at slaa op i en vejledning i bogtilrettelægning?

I afsnittet opfordres tilrettelæggeren til at spørge: Hvem skal benytte denne bog? Hvad skal den bruges til etc. Maaske af frygt for at anvise for færdige løsninger, udebliver hjælpen til at forbinde de mange svar paa disse spørgsmål med den éne løsning der er den rigtige. Der savnes skitser til valgmulighederne, beskrivelse af genrene, hjælp til visioner.

Hvis intentioner og emne lægger op til hurtig læsning, hvis den lineære fremstilling er vigtig etc, hvilken bogtype lægges der op til. Kan tilrettelæggeren komme i den situation at han skal tvinge læseren til at sagtne farten, og kan det kombineres med forsvarlig, læseegnet sats.

'Arbejdsgangen' er en kort oversigt over hele produktionsforløbet:

Skrift og papir: Bogtryk

Ganske vist er højtrykket på vej ud. Men denne gennemgang giver de historiske forudsætninger, som også er nødvendige til forståelse af fotosatsens problemer.

En skrift kan i højtryk helt forvrænges ved at blive trykt på et for-kert papir, der til gengæld kan berøves sine egenskaber ved anvendelse af uegnet skrift.

For at forstå dette samspil er en kort historisk redegørelse nødvendig.

Historiske skrifter

Indtil 1800-tallet havde man udelukkende håndgjort papir med ru overflade til rådighed. Skriften måtte derfor indfarves stærkt og presses kraftigt mod det i forvejen fugtede papir. Ved skæring af matricer tog man dette forhold i betragtning og udførte skrifterne tyndere end det færdige billede, man ønskede at opnå.

Først på Baskervilles tid (omkring 1750) forsøgte man ved varmepregning at opnå en glattere overflade, blandt andet for at kunne trykke træstik (xylografi).

Sidst kom empireskrifterne, men endnu på den tid have man ikke mulighed for at glitte så stærkt som i dag. Man skar derfor stadig hårstregerne noget tyndere end de ville fremkomme i det endelige tryk, dog uden at

den tilsigtede fed-fine virkning forsvandt.

Kravene i højtryk

Ældre antikva på blødt, sugende, uglittet papir med kraftigt tryk

Overgangsformerne på hårdt, matglittet papir med normalt til hårdt tryk

Empireskrifter på matglittet papir med normalt tryk.

Mere tidløse skrifter

Af mere tidløse skrifter kan nævnes

Plantin Century Schoolbook

der er specielt tegnet til glittede overflader og på disse giver den styrke, som de fleste skrifter savner på krideret papir.

Times Times

egner sig til de fleste papirer, men skrifter karakter efter overflade og farveføring. Kan dog virke udpint på krideret papir.

Dette er blot nogle typiske eksempler, hvorfra man kan drage paralleller til andre skrifter af lignende karakter.

fgIel

Tidlig gammelantikva. Nyttet efter Nicolas Jensons venetianske antikva fra 1470. Den skrå penneføring er tydelig.

bdIj

Typisk gammelantikva. Benyttet først af Aldus Manutius 1495. Det førende snit indtil ca 1760. Skrå penneføring.

fgIel

Overgangsform. Baskervilles antikva fra 1751. Foregriber den senere empirestil. Lodret penneføring.

jIdh

Nyantikva. Har lodret virkning og tynde hårstreger. Fines i Frankrig 1698, opnår sin fuldendte form omkring 1785.

tilrettelæggerens planlægning. Paa udmærket vis beskrives her en rækkefølge gennem indledende overvejelser, arbejdstegning og prøvesats, korrekturer, ombrydning osv. Det undrer i dette afsnit at finde den detaljerede checkliste for skriftvalget, som til gengæld maa savnes under afsnittet 'Valg af skrift'.

Næste del 'Den skære sats' starter med temaet læselighed, hvor det glimrende beskrives, hvor sart og

paavirkelig læseprocessen er. Paa de følgende sider gennemgaaes meget nuanceret og oplysende alle relevante problemer omkring satsbehandlingen. Afsnittet 'Skriftstyrke' viser og forklarer udviklingen og svækkelsen af skriftbilledet fra den paagældende skrifts originale bogtrykudgave over maskinsatsversionerne, til fotosats.

Afstand mellem bogstaver indbyrdes, mellem ord, linieafstand og li-

nielængde behandles grundigt og eksemplificeres, skrifter og varierende løsninger sammenlignes og vurderes. Ind imellem efterlades det lidt uheldige indtryk, at forskellige skrifteres egenart og egnethed er i den grad underordnet satsbehandlingen, at den ene kan være ligesaa god som den anden, naar blot skydningen øges.

Efter udemærkede ord om papirets indvirkning paa læseligheden, trykfarve og farveføring bringes omfattende illustreret, kommenterede satsregler og gennem disse afsnit opfylder bogen nogle vigtige behov for regelsæt i haandbogsform, ogsaa for fagfolk. Herefter behandles ogsaa særlige satstyper, som digte, skuespil m.v.

Efter endnu et afsnit, om ombrydning, paa et sted hvor den omhyggelige gennemgang af skriftens almene egenskaber og satsbehandlingen er lagt bag os, forbavser forfatteren. Her bringes nemlig kapitlet 'Valg af skrift', som man ville vente at finde inden eller i tilknytning til satsbehandlingen. Nu kommer mange oplysninger til at svæve i et uklart lys, hvor skriftens egenskaber, karakter, stil og satsregler burde have belyst hinanden.

Under kapiteloverskriften 'Bogens opbygning' lægges for med arkformater og falsning og derefter gennemgaaes bogtyperne. Den uillustrerede bog forklares, med formater, kolumneforhold, marginer etc. med udemærkede eksempler.

I forbindelse med en kort gennemgang af den fotografisk illustrerede bog, bringes som illustration 8 forskellige eksempler paa billedplacering, vist med graa rasterfelter. Det er et paafaldende frodigt udvalg af muligheder, med meget beskeden argumentation. Her savner man en kort beskrivelse dels af det billedindhold, der taler overbevisende for pludseligt udfaldende illustrationer, dels af vigtigheden af den aflæsningsretning, som midt i billedstoffet, skal fastholdes.

Efter afsnittet om den kunstnerisk illustrerede bog og om brug af stiltræk fra tidligere tiders typografi, beskrives plancheværker, fag- og lærebøger og andre særlig bogtyper.

Ellegaard Frederiksen videregiver med begejstring svenskeren Sven Lidmans version af leksivisualisering i fagbøger, desværre uden antydning af advarsel.

De opvoksede aargange af koncentrationssvage skoleelever kender det problem at skulle opleve samling paa indholdet, paa spraglede og urolige sider med spredte tekststumper, tegninger, fotografier, grafer og pile. Den tegneserieinspirerede lærebogsopsætning har sikkert uudnyttede positive muligheder, men kræver stor disciplin.

Under titlen 'Udenværkerne' giver Ellegaard Frederiksen en eksempelsamling til udarbejdelsen af titelark m.v. og oplæg til indholdsfortegnelse fra hans egen produktion.

Bogens sidste kapitel hedder

'Færdiggørelsen' og gennemgaar udformning af omslag og indbinding. De viste løsninger er overvejende fra forfatterens egen produktion og giver et godt samlet billede af problematikken. Der savnes maaske et eksempel paa egentligt samarbejde mellem tilrettelægger og billedkunstner. Mange nutidige bogomslag viser vanskelighederne omkring det at sammenpasse f.eks et levende malerisk udtryk med en typografisk opsætning.

Forfatterens slutbemærkning gentager forordet med ordene, at læselighed og overskuelighed er en vigtig forudsætning for god typografi. Ud fra dette krav lader Ellegaard Frederiksen bog meget tilbage at ønske. I sin form er den uhyre krævende læsning. Den manglende sondring mellem illustration og brødtekst, og den deraf følgende konstante springen mellem satsformater, grader m.v. i brødteksten, trætter og gør det vanskeligt at fastholde budskabet.

Indledningens prætentiose Beatrice Warde-citat kunne erstattes af: Gør hvad jeg siger, ikke hvad jeg gør.

Men ogsaa indholdsmæssigt er helhedsindtrykket meget springende. En uheldig opsplnitning af visse emner er allerede nævnt. Ogsaa balancegangen mellem de visuelle og tekniske bevæggrunde er usikker. Paa den ene side forbindes skriftvalget omhyggeligt med sats- og tryk-tekniske forhold. Paa den anden side

har stikordsregisteret, som fylder en side, tre indgange til ordet kolofon, men ingen til fiberretning eller baretning.

I 1955 var der ikke saa meget tvivl om hvad en bog var. De grafiske haandværkere havde tradition og disciplin, og en teknik, der havde en vis regulerende virkning paa udtrykket.

I 1980'erne kan det ikke se saa enkelt ud for nybegyndere. Udbudet af og variationen i de eksisterende løsninger er kolossalt. Befolkningen ser fjernsyn og læser tegneserier. Samtidig er der ikke længere de samme stramme tøjler i form af tekniske begrænsninger, alt kan tilsyneladende lade sig gøre og papiret er mere taalmodigt end nogensinde.

Disse omstændigheder stiller store krav til vejledere i faget. Man bliver uundgaaeligt stillet overfor spørgsmålet: Skal man i bogen forsøge at overbyde TV og formiddagspressen i spraglet udstyr, eller skal man netop rendyrke og styrke bogens særlige formidlingsform.

Erik Ellegaard Frederiksen gennemgang af tilrettelæggerens store arbejdsopgave slutter med ordene: Og hermed er bogen færdig til at gaa ud i boghandelen.

De sidste ord burde have været en opfordring til efterprøvning af resultatet. Efterprøvning er den vigtigste forudsætning for en god typografi, ogsaa fremover.

P. P. P.

Erik Dal
Dansk provinsbogtryk
gennem 500 år.
Bogtrykkerbladets Forlag 1982.

500-året for trykningen af den første bog i Danmark markeredes i 1982 på forskellig vis. Dansk Provins Bogtrykkerforening fejrede jubilæet med udsendelsen af den første samlede fremstilling af de danske provinsbogtrykkeriers historie skrevet af vor største kapacitet på boghistoriens område, Erik Dal.

Bogen er efter sin intention et oversigtsværk, men i kraft af Erik Dals omfattende viden og forskning inden for emnet indeholder den jævnsides med kendt materiale en del ikke kendt stof. Som kilde for fremstillingen har Dal nemlig udover den trykte litteratur af ældre og nyere dato inddraget, dels den af ham selv planlagte og redigerede – men endnu utrykte – Bibliografi over danske Provinstryk indtil 1830, udarbejdet på Det kongelige Bibliotek af bibliotekar Grethe Larsen, og dels en række hovedopgaver i Danmarks Biblioteksskoles bibliotek, udarbejdet af studerende, mens han var fagleder i bogvæsen 1967-74. Endelig har han til tiden efter 1830 som hovedkilder for fremstillingen benyttet Det kongelige Biblioteks pligtafleveringsprotokoller og de af biblioteket udgivne årsberetninger.

I elleve kapitler berettes om 500 års lang og brydsom fremgang for de

danske provinsbogtrykkerier, fra Johan Snells indsats i Odense 1482 og den første periodes vandrende bogtrykkere over de følgende århundreders spredte initiativer til den nyere og nyeste tids etablerede bogtrykkerier.

Et blik på bogens fyldige indholdsfortegnelse giver indtryk af stoffets disponering. Om den ældste tid eller rettere de første 250 år berettes i tre kapitler. I denne periode, hvor København som hovedstad er brændpunkt for åndslivet og dermed for bogtrykket, er der, bortset fra reformationstiden, i provinsen kun tale om enkelte isolerede initiativer.

Det ligger i sagens natur, at tyngdepunktet i fremstillingen er tiden efter 1731, hvor etableringen af trykkerier i de vigtigste provinsbyer for alvor finder sted. Perioden efter 1731 optager da også ca. to trediedele af bogen. På grund af kildernes forskellige mængde er de enkelte perioder nødvendigvis behandlet uensartet. I tiden 1731-80 kan således alle de nye provinsbogtrykkerier omtales indgående, mens dette på grund af stoffets vækst opgives i de følgende perioder.

For alle væsentlige sider af fagets historie gøres der – i det omfang kilderne tillader det – behørigt og præcist rede: bogtrykkernes økonomi, antallet af bevarede tryk og betydningen af en brødartikel – en avis – arten af deres produktion, deres kunder og deres bogudstyr. I det

følgende skal blot fremdrages nogle enkeltheder.

Det indledende kapitel afsluttes med et skema over bogtitler op til 1540, opstillet på grundlag af Lauritz Niensens 'Dansk Bibliografi 1482-1550' (1919), hvormed Dal giver et instruktivt overblik over fordelingen af periodens kendte tryk på trykkere i provins og hovedstad og trykkernes vandring fra sted til sted.

Gamle og nye trykkesteder i perioden 1781-1830 fastholdes på en overskuelig måde i en oversigt s. 71, ligesom der s. 103 gives en oplysende tidstavle over de tre gamle Oden-sefirmaer 1731-1980.

Med et skema (s. 117) over skud-årenes pligtaflevering 1864-1900 ud-draget af Det kongelige Biblioteks årsberetninger demonstrerer Dal på overbevisende måde tryksagspro-duktionens vækst i denne periode.

For de sidste 50 års vedkommen-de, tiden 1933-82, lægges i udstrakt grad Foreningen for Boghaandværks årlige bogudvælgelser til grund. Herudfra dokumenteres provins-bogtrykkernes stigende betydning, og man får et klart indtryk af, hvor-ledes de fra nærmest at være til glæde for kunder i by og opland med nyhedsspredning, lokal kommuni-kation, underholdning etc., idag og-så eksporterer deres tekniske og bogæstetiske kunnen til resten af landet.

At bogtrykfagets historie på for-træffelig måde sættes i relation til den almindelige historiske og sam-

fundsmæssige udvikling i Danmark, er måske selvfølgelig for den der kender forfatteren, men bør dog nævnes.

Bogen er rigt forsynet med illu-strationer, hvis fyldige billedstekster indeholder et væld af instruktive ty-pografiske og æstetiske informati-oner, undertiden krydret med en underfundig humor, således billed-teksten s. 104 til 'Love for Forenin-gen til Sparsommelighedens Frem-me i Baag Herred': 'Foreningens formål synes anslået i valget af skrift til hovedliniens typografi såvelsom i beskæringen'.

Med denne letlæselige, men me-get givende oversigt over de danske provinsbogtrykkeriers historie har Dal givet en grundig og underhol-dende skildring af en side af dansk kultur- og erhvervshistorie. Samti-dig er dens bibliografi, noter og regi-ster en fortræffelig introduktion for den der vil arbejde videre med em-net eller sider deraf. Den eneste kritiske bemærkning, anmelderen er i stand til at mobilisere, gælder no-ten til s. 57: det nævnte boghandler-firma i Haderslev førte 1965 ved samme forfatter de *165 år* ajour til *200 år*. Hvormed selvfølgelig ikke er sagt, at bogen om de danske pro-vinsbogtryk ikke tilfulde opfylder den intention, Paul Rosendahl ud-trykker i forordet, at være et kær-komment supplement til Lauritz Niensens Den danske Bog. Den er både dette og meget mere.

INGRID ILSØE

NEKROLOG

Tegneren, designeren *Ebbe Sadolin*, maleren, grafikeren *Mogens Zieler*, litografen *Verner Permild* og bogbindermester *Bent André* er alle fire døde indenfor det sidste halvaar og det har gjort et stort indtryk at have mistet disse fire personligheder, med deres særlige tilknytning til dansk bogkunst.

Det er vanskeligt at forestille sig, at mennesker, der efterlader sig saa forskellige præg paa verden, kan have meget til fælles. Ikke desto mindre var de fælles om en stor indsats for danske bøgers skønhed og kvalitet, og om kærligheden til den gode bog. Deres død indenfor det samme korte tidsrum giver et uventet fællesskab paa tværs af forskellene, og bringer dem sammen i disse spalter.

Sadolin var født aar 1900.

Han kom paa Kunstakademiet i 1918 og derfra ud til et vidstrakt og varieret virkefelt, med marionetteater, keramisk formgivning og møbler som hovedvægten i hans produktions begyndelse.

Først i 30'erne blev det overvejende tegning, illustration og bogen, der fik hans indsats. Et af de første karakteristiske eksempler paa den Sadolinske streg er bogen om Frederiksberg. En fin, lys to-spaltet sats i behersket samspil med Sadolins streg-tegninger, med en enkel staffagefarve. Bogens helhedsindtryk er

stadig et sympatisk eksempel paa sparsommelighed og fin kultur.

Sadolin paatog sig hvervet som Bogvennens redaktør i 1934 og samtidig med sin personlige produktion, blev han herigennem, og i Grafisk Cirkel, aksens i et frugtbart samarbejde mellem billedkunstnere, forfattere og bogtrykkere.

Sadolin skabte omkring sig og sit arbejde en stemning af venlig ro og uforstyrrelighed. Lige til det sidste strakte han sin horisont langt ud i verden, som rejsemenneske, med mange oplevelser paa nethinden, og samtidig med tryk forankring paa sit Frederiksberg.

Ogsaa Mogens Zieler naaede i sit liv at bevæge sig langt væk fra det officershjem, der var hans udgangspunkt.

Han var født 1905, blev elev paa Harald Giersings malerskole (1926), hos Karl Larsen og kom ogsaa ind paa Kunstakademiet, paa Grafisk Skole og freskoskolen. I gennem hele sit liv lykkedes det ham at arbejde vekslende med disse krævende omraader: staffeli-maleriet, store udsmykningsarbejder, og tegning og grafik, ikke mindst i tilknytning til bog og typografi.

Mogens Zielers maleri var især i de første aar præget af dybe enkle farver, jordfarver, sorte og graa, og et spil mellem dybe, stærke flader, ornamentale linier og kantede konturer.

Bredest kendt blev Zieler for sine arbejder som grafiker.

Maanen og den døde

En Olding saa en død Mand, paa hvis Ansigt Maanen skinnede. Han samlede alle Dyrene omkring sig og sagde: »Hvem af Jer kan bringe den døde Mand og Maanen velbeholden over Floden?»

To Skildpadder meldte sig straks. Den ene, som havde lange Ben, greb Maanen og bragte den velbeholden i Land paa den modsatte Bred. Den anden, som kun havde korte Ben, druknede undervejs og gik til Bunds i Floden med den døde.

Det er derfor, Maanen hver Aften lyser paa Himlen, medens det døde Menneske aldrig mere vender tilbage.

26

Mogens Zieler: Opslag fra Kjersmeier, Afrikansk Negerdigtning, 1948.

Han besad et naturligt talent for haandtere skrift, og kunne faa sin tegnede skrift til at balancere paa den haarfine grænse mellem den meget personlige, fri udtryksfuldhed, og den velfungerende, saa at sige professionelle skrifttegnning.

Fra 40'erne og frem illustrerede han en lang række bøger, hvor han med kunstnerisk slagkraft og næsten trodsigt humør, satte et flot og personligt stempel paa den danske bog.

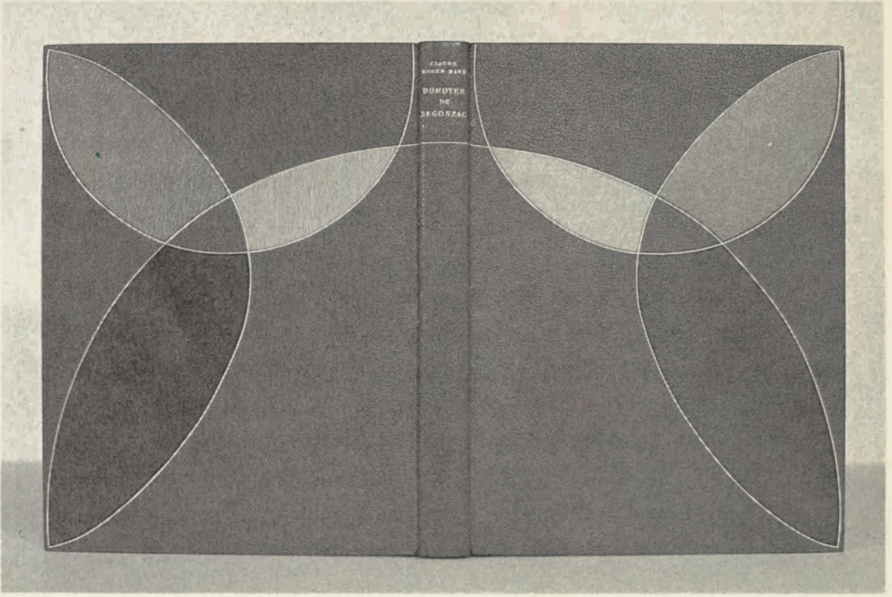
I bøgerne brugte han sin streg, baade i skrift og tegning, netop som et djærvt og sort stempel, der særlig smukt komplementerede eksotisk digtning. Han satte sit præg paa de store sagn Gilgamesh og Sakuntala, med stoffet fra hans rejser i det fjerne østen, og Afrikansk neger-

digtning gav ham værdigt modspil.

Zieler var et meget udadventt menneske, han tog stærkt del i de kollegiale forsamlinger og var glad ved at skabe fest og humør omkring sig. Han var ikke bange for at klovne, og tiden vil vise at humør og sækkepibespil ikke tog kraften fra hans kunstneriske arbejder.

Ebbe Sadolin og Mogens Zieler var billedkunstnere, der gav sig i kast med brugskunst og haandværk. Bent Andréé og Verner Permild var haandværkere, der tog billedkunsten ind i deres arbejde, uprætensioøst og professionelt.

Bent Andréé (f. 1919) blev udlært med sølvmedaille hos bogbinder Juul-Lassen i 1939, og var fra starten en af de meget lovende bogbin-

Bent André: Helbind i skindpaalægning med guld.

dere. Efter nogle aar der bl.a. indbragte et par medailler fra Teknisk Selskab, blev han i 1946 selvstændig sammen med Erik B. Thomsen, og gjorde sig i disse aar bemærket ved enkle og elegante bogbind, som placerede ham blandt de bedste.

I 1951 begyndte han at virke som lærer ved bogbinderskolen. Sideløbende drev han fra 1953 Anker Kysters Eftf., som han overtog efter Henrik Park, som det aar rejste til Sverige. André kunne fuldt leve op til firmaets særlige omdømme og fastholdt og udbyggede dets status, som leverandør af det finere forlagsarbejde, med mange fremragende solobind indimellem.

Bent André var mesterlig i sine diskrete bind, som udstralede for-

nem kvalitet. Gennem sit arbejde, bl.a. paa Bogbinderskolen, satte han yngre bogbindere paa sporet af denne fine kvalitet, samtidig med at han til stadighed, ogsaa senere gennem HP-klubben, opkaldt efter Henrik Park, fik inspiration og fornyelse.

Han var baade specialist, og en kunstner paa sit felt. Midt i hans diskrete mesterskab, var det en fornøjelse, at se de pludselige glimt af begejstring, ved den rigtige løsning eller det frapperende materialevalg.

For litografen Verner Permild var begejstringen den næsten udtømmelige kraftkilde, som skabte en tryllekreds omkring Permilds arbejde. Verner Permild blev udlært hos Andreasen og Lachmann i 1943 og fire aar senere var han medstifter af

firmaet Permild & Rosengreen. I en periode var han desuden underviser på Kunstakademiets grafiske skole.

I sin virksomhed skabte han den atmosfære som tiltrak en lang række kunstnere, baade danske og udenlandske, og hvor han selv ikke blot var teknikeren der lod kunstnerens arbejde passere gennem maskineriet, men aktiv fødselshjælper, der lærte kunstnerne at udnytte litografiet til dets yderste grænser.

Den begejstring han selv følte ved de kunstneriske oplevelser blev givet videre, baade til den skabende kunstner og til det nydende publikum.

Ved siden af en imponerende arbejdsindsats i firmaets grafiske produktion, havde Permild overskud til at virke i de faglige organisationer ligefra hvervet som oldermænd i reprølaugene, aktiv i de faglige uddannelser, i svendeprøvekommissionen, til en stor indsats i foreningen for Boghaandværk.

Tabet af disse 4 opleves næsten som et vendepunkt, noget der befordrer eftertanke. Faget og verden kan ikke være upaavirket.

Det, der for nutiden vil kendetegne aargangene Sadolin og Zieler, Andrée og Permild paa højden af deres faglige og kunstneriske ydeevne, er det direkte møde mellem de skabende fagomraader, kunstnerens og haandværkerens, og den inspirationens energi det gav.

Nutiden har mistet dette møde, nu indgaar bogtilrettelæggeren, i mange tilfælde som diplomaten, der taler flere sprog og kan berolige baade den grafiske haandværker og kunstneren.

Det er der maaske blevet en mere stabil produktion ud af, men de store oplevelser, hvor forskellige krav og temperamenter mødes i overraskende syntese, dem er der blevet langt imellem.

P. P. P.

BOGVENNEN 1983 er sat med Plantin efter redaktionens typografiske anvisninger og trykt hos Langkjærs Bogtrykkeri Offset I/S paa Tonet Offset 202 fra De Forenede Papirfabrikker. Reproduktioner udført af Bernhard Middelboes Reproduktionsanstalt. Bogbinding: Harry Fløistrup's Bogbinderi.

ISBN: 87 7241 976 8